

Od Wydawcy	17
Wstęp	19
Autorzy tomu	35

CZĘŚĆ I. UWARUNKOWANIA ORAZ SYMPTOMATOLOGIA ZABURZEŃ KOMUNIKACJI PISEMNEJ. ORIENTACJE TEORETYCZNE I PERSPEKTYWY BADAWCZE

ROZDZIAŁ 1

Marta Bogdanowicz

Zaburzenia komunikacji pisemnej – autorska propozycja modelu patomechanizmu dysleksji	44
The written communication disorders – author's proposal the model of dyslexia pathomechanisms	
1.1. Wprowadzenie	44
1.2. Piśmienność a komunikacja pisemna	44
1.3. Czytanie i pisanie jako formy komunikacji pisemnej w porozumiewaniu się językowym w ujęciu historycznym i współczesnym	47
1.4. Zaburzenia czynności czytania i pisania jako zaburzenia komunikacji pisemnej – 120 lat badań	59
1.5. Zaburzenia komunikacji pisemnej w międzynarodowych klasyfikacjach medycznych ICD i DSM	63
1.6. Definiowanie dysleksji	69
1.7. Model patomechanizmów zaburzeń komunikacji pisemnej – propozycja autorska	71
1.8. Zakończenie	84

ROZDZIAŁ 2

Aneta Domagała, Urszula Mirecka

Komunikacja pisemna i jej zaburzenia w perspektywie logopedycznej	87
Written communication and its disorders from the logopedic perspective	
2.1. Wprowadzenie	87
2.2. Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu	87
2.3. Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu w klasyfikacji ICD-10	89
2.4. Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu w klasyfikacji DSM-5	95
2.5. Logopeda w procesie diagnostyczno-terapeutycznym w przypadkach specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu	99
2.6. Trudności w czytaniu i pisaniu u osób z zaburzeniami mowy	101
2.7. Logopeda w procesie diagnostyczno-terapeutycznym w przypadkach trudności w czytaniu i pisaniu u osób z zaburzeniami mowy	106
2.8. Zakończenie	107

ROZDZIAŁ 3*Grażyna Krasowicz-Kupis, Elżbieta Awramiuk*

Psycholingwistyczny model nabywania czytania i pisania w języku polskim – perspektywa rozwojowa i kliniczna	110
Psycholinguistic model of reading and spelling acquisition – developmental and clinical perspective	
3.1. Wprowadzenie	110
3.2. Czytanie i pisanie jako formy komunikacji językowej	111
3.3. Modele nabywania czytania i pisania	112
3.4. Badania własne nad opanowywaniem czytania i pisania	114
3.5. Model opanowywania komunikacji pisemnej w języku polskim	116
3.6. Wykorzystanie modelu w diagnozowaniu trudności w czytaniu i pisaniu oraz w planowaniu działań pomocowych – perspektywa kliniczna	127
3.7. Zakończenie	130

ROZDZIAŁ 4*Ewa Górniewicz*

Trudności w czytaniu i pisaniu w kontekście różnych paradygmatów badawczych	133
Difficulties in reading and writing in the context of different research paradigms	
4.1. Wprowadzenie	133
4.2. Trudności w czytaniu i pisaniu w modelu psychometrycznym	134
4.3. Trudności w czytaniu i pisaniu w modelu procesualnym	140
4.4. Trudności w czytaniu i pisaniu w modelu stylów poznawczych	149
4.5. Zakończenie	162

ROZDZIAŁ 5*Jagoda Cieszyńska-Rożek, Marta Korendo*

Jak neurobiologia wyjaśnia trudności w nauce czytania i pisania	166
How neuroscience explains the difficulty of learning to read and write	
5.1. Biologiczne podstawy mowy i pisma	166
5.2. Mechanizmy uczenia się	201
5.3. Nowe spojrzenie na zaburzenia dyslektyczne – ujęcie definicyjne	205
5.4. Konkluzje	209

ROZDZIAŁ 6*Maria Przybysz-Piwko*

Klasyfikacja błędów w pisaniu	212
Classification of spelling errors	
6.1. Wprowadzenie	212
6.2. Klasyfikacja błędów popełnianych przez dzieci bez specyficznych trudności w pisaniu w początkowym etapie edukacji szkolnej	214
6.3. Kategoryzacja błędów dyslektycznych	217
6.4. Błędy w piśmie a materiał diagnostyczny	225
6.5. Zakończenie	227

ROZDZIAŁ 7*Izabela Pietras*

Ortografia a umiejętność pisania	231
Orthography and spelling	
7.1. Wprowadzenie	231
7.2. Ortografia polska na tle innych ortografii	231
7.3. Umiejętność pisania a ortografia	234
7.4. Sprawność ortograficzna w świetle polskich badań. Znajomość zasad ortograficznych a poprawność zapisu	236
7.5. Przyczyny powstawania błędów w pisaniu	237
7.6. Zakończenie	242

ROZDZIAŁ 8*Aneta Domagała, Urszula Mirecka*

Grafomotoryka i jej zaburzenia	245
Graphomotor skills and their disorders	
8.1. Wprowadzenie	245
8.2. Grafomotoryka w aspekcie rozwojowym i diagnostycznym	246
8.3. Zaburzenia grafomotoryki	254
8.4. Zakończenie	266

ROZDZIAŁ 9*Krystyna Sochacka*

Umiejętność czytania – symptomatologia trudności	270
Reading skill – symptomatology of difficulties	
9.1. Wprowadzenie	270
9.2. Umiejętność czytania	272
9.3. Symptomatologia trudności w czytaniu	277
9.4. Poznawcze uwarunkowania czytania	283
9.5. Zakończenie	287

ROZDZIAŁ 10*Agnieszka Maryniak*

Co nam mówi o czytaniu i jego zaburzeniach czysta aleksja u pacjentów z uszkodzeniem ośrodkowego układu nerwowego?	290
Pure alexia in patients with central nervous system diseases – what does it tell us about reading and its disorders?	
10.1. Wprowadzenie	290
10.2. Czysta aleksja	290
10.3. Specyfika czytania pacjentów z czystą aleksją	292
10.4. Próby wyjaśniania mechanizmów czystej aleksji	294
10.5. Przykład kliniczny	298
10.6. Zakończenie	300

ROZDZIAŁ 11*Dorota Bednarek*

Paradoks dysleksji. Trudności nie tylko w sferze języka, czytania i pisania	303
The paradox of dyslexia: more than language, reading and writing difficulties	
11.1. Wprowadzenie	303
11.2. Nie ma dwóch identycznych przypadków dysleksji	307
11.3. Wrażliwość układu wzrokowego osób z dysleksją	309
11.4. Zaburzenia uwagi wzrokowej osób z dysleksją – przeszukiwanie pola wzrokowego	313
11.5. Zaburzenia uwagi wzrokowej osób z dysleksją – dystrybucja uwagi wzrokowej	314
11.6. Zaburzenia funkcji wykonawczych u osób z dysleksją	315
11.7. Wytrwałość uwagi słuchowej	318
11.8. Wolne tempo pracy i trudności z czasem	320
11.9. Zaburzenia uczenia utajonego u osób z dysleksją	322
11.10. Obniżone napięcie mięśniowe u osób z dysleksją	323
11.11. Zakończenie	324

**CZĘŚĆ II. TRUDNOŚCI W CZYTANIU I PISANIU U OSÓB Z ROZWOJOWYMI
I NABYTAMI ZABURZENIAMI MOWY**

ROZDZIAŁ 12*Urszula Mirecka*

Trudności w czytaniu i pisaniu u osób z dyslalią	328
Reading and writing disorders in patients with dyslalia	
12.1. Wprowadzenie	328
12.2. Ocena umiejętności czytania i pisania osób z dyslalią w procedurach diagnostycznych i badaniach grupowych	331
12.3. Trudności w opanowaniu czytania i pisania u dziecka z dyslalią – egzemplifikacja problemu	337
12.4. Zakończenie	349

ROZDZIAŁ 13*Ewa Czaplewska*

Trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci ze specyficznym zaburzeniem językowym (SLI) ..	352
Reading and writing difficulties in children with specific language impairment (SLI) ..	
13.1. Wprowadzenie	352
13.2. Kompetencje związane z czytaniem u dzieci ze specyficznym zaburzeniem językowym	355
13.3. Kompetencje związane z pisaniem u dzieci z SLI	359
13.4. Zakończenie	360

ROZDZIAŁ 14*Katarzyna Kaczorowska-Bray*

Zaburzenia czytania u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i umiarkowanym	363
Reading disorders in children with slight to moderate intellectual disability	
14.1. Wprowadzenie	363
14.2. Charakterystyka umiejętności czytania osób z niepełnosprawnością intelektualną w klasyfikacjach DSM-5 i ICD-10	368
14.3. Przyczyny trudności w czytaniu w grupie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną	369
14.4. Poziom opanowania umiejętności czytania w grupie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną	379
14.5. Tempo czytania	384
14.6. Technika czytania	386
14.7. Poprawność czytania	389
14.8. Interpretowanie tekstu	391

ROZDZIAŁ 15*Katarzyna Kaczorowska-Bray*

Zaburzenia pisania u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i umiarkowanym	398
Writing disorders in children with slight to moderate intellectual disability	
15.1. Wprowadzenie	398
15.2. Przyczyny trudności w pisaniu w grupie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną	398
15.3. Przepisywanie	400
15.4. Pisanie z pamięci	402
15.5. Pisanie ze słuchu	403
15.6. Pisanie samodzielne	404
15.7. Kompetencja narracyjna	407
15.8. Grafia	411
15.9. Ortografia	412
15.10. Zakończenie	413

ROZDZIAŁ 16*Ewa Domagała-Zyśk*

Trudności w czytaniu i pisaniu u osób niesłyszących i słabosłyszących – uwarunkowania i symptomatologia	416
Reading and writing difficulties in deaf and hard of hearing people – conditionings and symptomatology	
16.1. Wprowadzenie	416
16.2. Rola sprawności fonologicznych w nauce czytania	417
16.3. Osiągnięcia i trudności w zakresie czytania dzieci z dysfunkcją słuchu	419
16.4. Osiągnięcia i trudności w zakresie pisania u osób z dysfunkcją słuchu	421
16.5. Dysfunkcja słuchu a dysleksja	424
16.6. Zakończenie	427

ROZDZIAŁ 17*Ewa Domagała-Zyśk*

Trudności w czytaniu i pisaniu u osób niesłyszących i słabosłyszących – diagnoza i terapia	429
Reading and writing difficulties in deaf and hard of hearing people – diagnosis and therapy	
17.1. Wprowadzenie	429
17.2. Metodologia badań diagnostycznych zespołu pod kierunkiem Rosalinde Herman	430
17.3. Metodologia badań diagnostycznych zespołu pod kierunkiem Susan R. Easterbrooks	432
17.4. Zasady prowadzenia diagnozy trudności w czytaniu i pisaniu u uczniów z dysfunkcją słuchu	434
17.5. Terapia trudności w uczeniu się czytania u uczniów z dysfunkcją słuchu	435
17.6. Kształcenie sprawności fonologicznych	436
17.7. Poszerzanie wczesnych doświadczeń czytelnicznych	437
17.8. Poszerzanie zakresu słownictwa	440
17.9. Kształcenie rozumienia czytanego tekstu	441
17.10. Zakończenie	442

ROZDZIAŁ 18*Zbigniew Tarkowski*

Trudności w czytaniu i pisaniu w jąkanii oraz gielkocie	445
Reading and writing difficulties in stuttering and cluttering	
18.1. Wprowadzenie	445
18.2. Płynność i niepłynność mówienia, czytania i pisania	445
18.3. Gielkot, jąkanie, dysleksja	448
18.4. Niepłynność mówienia a trudności w czytaniu i pisaniu	451
18.5. Ocena czytania i pisania w jąkanii i gielkocie	453
18.6. Wykorzystanie czytania i pisania w terapii jąkania	454
18.7. Wykorzystanie czytania i pisania w terapii gielkotu	457
18.8. Zakończenie	458

ROZDZIAŁ 19*Urszula Mirecka*

Zaburzenia komunikacji pisemnej u osób z dyzartrią	461
Written communication disorders in dysarthric patients	
19.1. Wprowadzenie	461
19.2. Problemy w pisaniu i czytaniu u osób dorosłych w przypadkach dyzartrii nabytej	463
19.3. Problemy w czytaniu i pisaniu w przypadkach dyzartrii wrodzonej	469
19.4. Egzemplifikacja problemu – trudności w pisaniu i czytaniu osoby dorosłej z dyzartrią w przebiegu mózgowego porażenia dziecięcego	475
19.5. Zakończenie	484

ROZDZIAŁ 20*Beata Daniluk*

Komunikacja pisemna w zespołach afazji. Zaburzenia pisania	488
Written communication in aphasia syndromes. Writing disorders	
20.1. Wprowadzenie	488
20.2. Zaburzenia czynności pisania w klasycznych zespołach afazji	491
20.3. Afazja przewodzenia a zaburzenia pisania	499
20.4. Zaburzenia komunikacji pisemnej w afazji pierwotnej postępującej	503
20.5. Zakończenie	506

ROZDZIAŁ 21*Ewa Małgorzata Szepietowska*

Patologia prawej półkuli a komunikacja pisemna	509
Right hemisphere brain pathology and written communication	
21.1. Wprowadzenie	509
21.2. Dyskurs i pragmatyka	510
21.3. Pomijanie stronne (zespół ignorowania stronnego) jako przyczyna trudności w czytaniu i pisaniu	518
21.4. Zaburzenia czytania (aleksja) i pisania (agrafia) jako efekt agnozji wzrokowych	519
21.5. Zakończenie	522

ROZDZIAŁ 22*Aneta Domagała*

Zaburzenia komunikacji pisemnej u osób z chorobą Alzheimera	524
Written communication disorders in patients with Alzheimer's disease	
22.1. Wprowadzenie	524
22.2. Zaburzenia czytania i pisania w chorobie Alzheimera	525
22.3. Postępowanie logopedyczne. Aspekty diagnostyczne	530
22.4. Postępowanie logopedyczne. Aspekty terapeutyczne	538
22.5. Zakończenie	544

CZĘŚĆ III. DIAGNOZA TRUDNOŚCI W CZYTANIU I PISANIU. WSPOMAGANIE ROZWOJU, TERAPIA**ROZDZIAŁ 23***Ewa Górniewicz*

Teoretyczne podstawy procesu diagnozowania trudności w czytaniu i pisaniu	548
The theoretical basis of the diagnosis of difficulties in reading and writing	
23.1. Wprowadzenie	548
23.2. Typologiczna diagnoza trudności w czytaniu i pisaniu	549
23.3. Diagnoza fazy trudności w czytaniu i pisaniu	559
23.4. Genetyczna diagnoza trudności w czytaniu i pisaniu	563
23.5. Celowościowa diagnoza trudności w czytaniu i pisaniu	570
23.6. Klasyfikacyjna diagnoza trudności w czytaniu i pisaniu	574
23.7. Prognostyczna diagnoza trudności w czytaniu i pisaniu	579
23.8. Zakończenie	581

ROZDZIAŁ 24*Olga Pelc-Pękala*

Procedury diagnozowania dysleksji rozwojowej w poradnictwie psychologiczno-pedagogicznym w Polsce	584
Procedures of dyslexia assessment in psychological and educational counselling centres in Poland	
24.1. Wprowadzenie	584
24.2. Procedury diagnozowania dysleksji rozwojowej	586
24.3. Diagnoza dysleksji rozwojowej	587
24.4. Metody diagnozy ryzyka dysleksji oraz samej dysleksji opracowane i stosowane w Polsce	593
24.5. Trzy etapy diagnozy dysleksji rozwojowej	596
24.6. Opis metod zalecanych w diagnozie dysleksji rozwojowej i jej ryzyka	603
24.7. Metody diagnozy dysleksji rozwojowej	608
24.8. Opiniowanie o dysleksji	611
24.9. Zakończenie	614

ROZDZIAŁ 25*Grażyna Krasowicz-Kupis, Katarzyna Wiejak*

Diagnoza ryzyka specyficznego zaburzenia uczenia się w obszarze czytania i pisanie z wykorzystaniem baterii diagnostycznych IBE	617
The diagnosis of the risk of specific learning disorder in reading and spelling on the base of IBE assessment tools	
25.1. Wprowadzenie	617
25.2. Ryzyko specyficznego zaburzenia uczenia się	618
25.3. Narzędzia diagnostyczne IBE skierowane do uczniów z ryzykiem zaburzenia uczenia się w obszarze czytania i pisanie	622
25.4. Wyniki baterii diagnostycznych IBE i ich interpretacja	639
25.5. Zakończenie – ukierunkowanie pracy z dzieckiem na podstawie wyników baterii diagnostycznych IBE	644

ROZDZIAŁ 26*Małgorzata Kostka-Szymańska, Grażyna Krasowicz-Kupis*

Diagnoza rozwoju intelektualnego dzieci z zaburzeniami czytania i pisanie oraz rozwoju językowego	648
The intellectual abilities assessment in children with reading and spelling disorders and language impairment	
26.1. Wprowadzenie	648
26.2. Testy rozwoju intelektualnego oraz ich wykorzystanie	649
26.3. Podstawy doboru odpowiedniego narzędzia diagnostycznego	654
26.4. Ocena inteligencji niewerbalnej i funkcji poznawczych w specyficznym zaburzeniu językowym SLI	656
26.5. Wykorzystanie oceny rozwoju intelektualnego w diagnozie trudności i zaburzenia w uczeniu się czytania i pisanie	660
26.6. Zakończenie	668

ROZDZIAŁ 27*Katarzyna Wiejak, Grażyna Krasowicz-Kupis*

Psychometryczne podstawy diagnozy trudności w czytaniu i pisaniu, czyli dlaczego potrzebujemy testów?	671
Psychometric basis for the assessment of reading and writing difficulties – why do we need tests?	
27.1. Wprowadzenie	671
27.2. Diagnoza ilościowa <i>versus</i> jakościowa	673
27.3. Wymagania stawiane testom psychologicznym	675
27.4. Wybór narzędzi diagnostycznych	686
27.5. Dlaczego w diagnozie trudności w czytaniu i pisaniu potrzebujemy testów?	
Podsumowanie	687

ROZDZIAŁ 28*Urszula Oszwa*

Rozpoznawanie dysleksji rozwojowej u dzieci dwujęzycznych – przekonania, dylematy, kontrowersje	690
Recognition of developmental dyslexia in bilingual children – beliefs, dilemmas, controversy	
28.1. Wprowadzenie	690
28.2. Zróżnicowana dwujęzyczność	690
28.3. Społeczno-kulturowe determinanty rozwoju językowego dzieci dwujęzycznych	691
28.4. Wpływ dwujęzyczności na umiejętność czytania i pisania	692
28.5. Dwujęzyczność a dysleksja rozwojowa	693
28.6. Aktywność mózgowa w dwujęzycznej dysleksji rozwojowej	695
28.7. Dylematy i kontrowersje związane z diagnozą dysleksji u dzieci dwujęzycznych	696
28.8. Zakończenie	700

ROZDZIAŁ 29*Zofia Pomirska*

Starszy uczeń z dysleksją rozwojową – problemy i wyzwania dla systemu edukacyjnego	703
Students with developmental dyslexia in the senior school age – problems and challenges for the education system	
29.1. Wprowadzenie	703
29.2. Starszy wiek szkolny	703
29.3. Uczeń z dysleksją rozwojową w starszym wieku szkolnym	704
29.4. Stereotyp językowy dyslektyka i dysleksji w Internecie	707
29.5. Sytuacja prawna starszych uczniów z dysleksją rozwojową w systemie edukacyjnym	708
29.6. Zaspokajanie potrzeb edukacyjnych uczniów z dysleksją w starszym wieku szkolnym – problemy praktyczne	714
29.7. Przykładowe działania wspierające starszych uczniów z dysleksją	717
29.8. Zakończenie	719

ROZDZIAŁ 30*Olga Pelc-Pękala, Małgorzata Rucka*

Postępowanie terapeutyczne w przypadku dysleksji rozwojowej	722
Therapeutic management of developmental dyslexia	
30.1. Wprowadzenie	722
30.2. Problemy terapii dysleksji rozwojowej	723
30.3. Opinia psychologiczno-pedagogiczna a program terapii	724
30.4. Przykładowe programy terapii opracowane na podstawie wyników specjalistycznych badań przedstawionych w opiniach psychologiczno-pedagogicznych	725
30.5. Propozycje ćwiczeń i gier urozmaicających pracę terapeutyczną	743
30.6. Metody wspomagające terapię dysleksji rozwojowej	749
30.7. Zakończenie	754

ROZDZIAŁ 31*Maria Przybysz-Piwko*

Wspomaganie rozwoju językowego dzieci z trudnościami w opanowywaniu czytania i pisania (ze szczególnym uwzględnieniem dzieci z dysleksją rozwojową)	757
Supporting language development of children with difficulties in learning reading and writing (with special emphasis on children with developmental dyslexia)	
31.1. Wprowadzenie	757
31.2. Rozwijanie umiejętności fonologicznych	759
31.3. Rozwijanie umiejętności grafotaktycznych	772
31.4. Kształtowanie umiejętności morfologicznych – zasady postępowania	777
31.5. Utrwalanie postaci graficzno-ortograficznej wyrazów w dyktandzie. Zasady postępowania	780
31.6. Zakończenie	783

ROZDZIAŁ 32*Marta Bogdanowicz*

Metoda Dobrego Startu, MDS® Marty Bogdanowicz w kształtowaniu

komunikacji pisemnej	786
The Good Start Method® by Marta Bogdanowicz as a tool of teaching written communication	
32.1. Wprowadzenie	786
32.2. Założenia Metody Dobrego Startu, MDS®	787
32.3. Przebieg zajęć MDS®	790
32.4. Korzyści z udziału w zajęciach MDS® dla rozwoju i edukacji	792
32.5. Wersje i programy zajęć Metody Dobrego Startu®	796
32.6. Do kogo adresowana jest MDS®	799
32.7. Efektywność MDS®	800
32.8. Zakończenie	805
Bibliografia	808
Indeks	896
Spis rycin	913
Spis tabel	917